

Araştırma Makalesi / Research Article

İlk TBMM'de Edirne Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923)

Emre Madaş*

(ORCID ID: 0000-0002-3019-9140)

Gönderim Tarihi
(Submitted)

15.04.2020

Kabul Tarihi
(Accepted)

31.05.2020

Yayın Tarihi
(Published)

10.11.2020

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Madaş, E., "İlk TBMM'de Edirne Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5/ TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı (2020): 38-73.

APA: Madaş, E. (2020). İlk TBMM'de Edirne Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 38-73.

Öz

Edirne Osmanlı Devleti'ne uzunca bir süre başkentlik yapmış olması ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılan kapısı olması açısından stratejik ve kültürel öneme sahip bir şehirdir. Ayrıca Edirne Yunanlılarla yapılan Millî Mücadele'de Anadolu'nun yanında yer almış ve Millî Mücadele'nin destekçisi olmuş şehirlerden birisidir. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi sonrasında Mustafa Kemal tarafından bir bildiri yayınlanarak Ankara'da "*Selâhiyet-i Fevkalâde-i Haiz Meclis (Olağanüstü yetkilere sahip meclis)*" açılması kararı alınmıştır. Bu karar üzerine vekiller Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Meclis 23 Nisan 1920 tarihinde Cuma günü en yaşlı üye olan Şerif Bey'in açılış konuşması ile açılmıştır. Anadolu'da açılan olağanüstü yetkilere sahip bu Meclis'e askeri ve siyasi anlamda önemli

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, emreemadas@gmail.com.

MA Candidate, Sakarya University Institute of Social Sciences Main Discipline of History, Discipline of the History of the Republic of Turkey, emremadas@gmail.com.

katkılarında bulunan Mehmet Şeref, Mehmet Faik, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir ve Cafer Tayyar Edirne’den milletvekili olarak dahil olmuşlardır. Bu makalede Millî Mücadele’nin askerî ve siyasî safhalarında yer almış olan Edirne milletvekillerinin özgeçmişleri kısaca tanıtılarak, ilk TBMM içerisindeki faaliyetlerinin neler oldukları sayısal olarak ve örnekler verilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Edirne Milletvekilleri, İlk TBMM, Millî Mücadele.

Edirne Deputies and Activities in the First Grand National Assembly of Turkey (1920-1923)

Abstract

Edirne is a city that has a strategic and cultural importance in terms of being the capital of the Ottoman State for a long time and being the gateway of the Ottoman State to Europe. In addition, Edirne is one of the cities that took place next to Anatolia in the National Struggle with the Greeks and became a supporter of the National Struggle. After the occupation of Istanbul by the Allied Powers on March 16, 1920, a declaration was issued by Mustafa Kemal and it was decided to open a “Assembly of Excellency” (Assembly with extraordinary powers) in Ankara. Upon this decision, the deputies started to come to Ankara. The assembly was opened on Friday, 23 April 1920 with the opening speech of the oldest member, Şerif Bey. Mehmet Şeref, Mehmet Faik, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir and Cafer Tayyar, who made important contributions to this Assembly, which had extraordinary powers opened in Anatolia, were included as deputies from Edirne. In this article, the CVs of Edirne deputies who took part in the military and political phases of the National Struggle were briefly introduced, and their activities in the first parliament were tried to be explained numerically and by giving examples.

Keywords: Edirne, Edirne Deputies, First Parliament, National struggle.

Giriş

I. Murat’ın Edirne’yi hâkimiyet altına almasından sonra 1829 yılına kadar Edirne Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.¹ 1828-1829 Mora

¹ Ahmet Usal, *Edirne Tarihi ve Kültürü*, Edirne, 2006, s.45; Bekir Sıtkı Baykal, “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s.180-184; Ragıp Üner, “Kahraman Edirne”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1967; Şerafettin Turan, “Edirne Antlaşması 1828-1829”, c.X, DiA, İstanbul, 1994, s.442.

ayaklanması Osmanlı Devleti'nin gücünü zayıflatmış ve Ruslar bunu fırsat bilerek Edirne'yi işgal etmişlerdir. Ruslar Balkanlarda uyguladıkları Panslavizm politikaları doğrultusunda 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Edirne'yi bir kez daha işgal etmiş, fakat Ayastefanos Antlaşması ile Rusların işgali son bulmuştur.² Balkan Savaşları sırasında Bulgarlar 22 Ekim 1912 tarihinde Edirne'yi kuşatmış ve 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması ile Midye-Enez hattı sınır kabul edilerek Edirne Bulgarlara verilmiştir.³ 21 Temmuz 1913 tarihinde Balkan Devletleri arasındaki anlaşmazlıklar fırsat bilinerek Edirne yeniden Türk topraklarına dahil edilmiş ve 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Anlaşmasıyla bu karar tasdik edilmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Trakya'ya hâkim olmak isteyen Bulgaristan ve Yunanistan, Rusya ve İngiltere'nin desteğini almışlardır.⁴ Rusların Brest-Litovsk Anlaşması ile savaştan çekilmesi üzerine Yunanlılar için fırsat doğmuştur. İtilaf Devletlerinin gizli taksim planları doğrultusunda bölgenin Yunanlılara verilmesi düşünülmüştür. Mondros Mütarekesinin imzalanması sonrasında İtilaf Devletleri tarafından yurdu işgaller başlamıştır. Bu işgaller karşısında yeterli askeri kuvvetin bulunmaması sebebiyle halk tarafından "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*" adı altında cemiyetler kurularak işgallere karşı gelinmiştir. Bu kapsamda Edirne halkının teşkilatlanması için İstanbul'da Kasım Efendi'nin yazıhanesinde Edirne mebusu Mehmet Faik Bey, Edirne Belediye Reisi Şevket Bey, Avukat Mehmet Şeref Bey, tüccar Kasım Yolageldili Efendi liderliğinde "*Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" kurulmuştur.⁵ Ancak bu cemiyetin kurulması da yeterli olmamış Doğu Trakya Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İtilaf Devletlerinin Anadolu'daki haksız işgalleri karşısında Edirne'deki Cafer Tayyar Paşa komutasındaki I.Kolordu Komutanlığı da Mustafa Kemal'in Anadolu'dan başlattığı Milli Mücadele'yle birlikte hareket etme kararı almıştır.

² Baykal, a.g.m., s.184-186; "Edirne", Yurt Ansiklopedisi, c.IV, s.2375.

³ Baykal, a.g.m., s. 191-192; Nazmi Çağan, "Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)", *Edirne'nin 600. Fethi Yılı Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s.207-210; Usal, a.g.e., s.46.

⁴ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul,1975, s.421.

⁵ Edip Başer, *Mütarekeden Sonra İstanbul Hükümetleri ve Trakya Politikaları*, İstanbul, 2009, s.42-43.

San Remo Konferansında Trakya’nın Yunanlılara verilmesi kararlaştırılmış⁶ ve bu kararlara binaen Yunanlılar bölgede işgal faaliyetlerine başlamışlardır. Nitekim Yunan kuvvetleri 25 Temmuz 1920 tarihinde Edirne’yi 27 Temmuz 1920 tarihinde de bütün Doğu Trakya’yı ele geçirmişlerdir.⁷ Yunanlılar yaklaşık iki yıl işgal altında tuttukları Edirne’de halka karşı gasp, yağma, tecavüz gibi insanlık dışı davranışlar sergilemişlerdir.

1922 yılında gerçekleştirilen Büyük Taarruz sonrasında Yunanlılar geri püskürtülmüştür. 3 Ekim 1922 tarihinde İngiltere Komutanı Harrington, İtalya Komutanı Monbelli, Fransa Komutanı Charpy ve Türk tarafını temsilen İsmet Paşa’nın katılımıyla Mudanya Konferansı gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen konferansın en mühim konusu Yunanlılar’ın Doğu Trakya’yı boşaltmasıdır. Yaklaşık olarak on beş gün içerisinde Doğu Trakya’nın Yunanlılar tarafından boşaltılması kararı alınmıştır. Bu süreçte de TBMM Hükümeti tarafından asayişin sağlanması için sekiz bin kişiyi aşmayacak Jandarma güçleri bulundurulması kararı alınmıştır. Antlaşma 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanmış ve 14 Ekim’i 15 Ekim’e bağlayan gece yürürlüğe girmiştir.⁸ Anlaşmanın yürürlüğe girmesi sonrasında TBMM Hükümeti tarafından Doğu Trakya’yı teslim almakla Refet Paşa görevlendirilmiştir.⁹ 24 Kasım tarihinde Vali Şakir Bey’in Edirne’ye gelmesi ile birlikte hükümet konağı önünde bir tören düzenlenmiş ve 25 Kasım 1922 tarihinde İtilaf Devletleri ve Türk heyetleri arasında bir tutanak imzalanmıştır.¹⁰ İmzalanan tutanak sonrasında İtilaf Devletleri tarafından Edirne’nin devir teslimi gerçekleştirilmiştir.

⁶ Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Millî Mücadele c.I*, Ankara, 1992, s. 250.

⁷ Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar c.III*, İstanbul, 1991, s.161-163.

⁸ Kemal Arı, “Mudanya Bırakışmasına Uzanan Süreçte Girişimler ve Doğu Trakya Sorunu”, *Osmanlıdan İşgal Yıllarına Mütareken Cumhuriyet Günlerine Mudanya*, (2008), s.99-107.

⁹ BCA, Fon No:30-18-1-1, Kutu:5, Gömlek:30, Sıra:15, 09.10.1922.

¹⁰ Veysi Akın, *Trakya’nın Türklere Devir Teslimi*, Ankara, 1996, s.137-145.

İlk TBMM’de Edirne Milletvekilleri ve Faaliyetleri

Mehmet Faik (Kaltakkıran)

Ahmet Badi Bey ve Edibe Saide Hanım’ın oğlu olarak 4 Nisan 1870 tarihinde Edirne’de dünyaya gelmiştir. 1880 tarihinde “*Kastamonu Rüştüye Mektebine*” giren Mehmet Faik, 1883 tarihinde “*Trabzon Rüştüye Mektebine*” geçerek öğrenimini tamamlamıştır. Buradaki öğrenimi tamamlamasının ardından “*Hikmet, Kimya, Tarih-i Tabii, Riyasiye, Fransızca, İngilizce, Almanca*”¹¹ gibi özel dersleri almıştır.

Trabzon’da “*Mektup ve Muhasebe Dairelerinde*” bir müddet görev alan Mehmet Faik, 1890 yılında Edirne’de Nüfus Dairesi “*Pasaport Katipliği*” görevine getirilmiştir. 13 Mart 1895 tarihinde gizli cemiyet kurmak ve devlet aleyhinde yazılar yazmak suçundan tutuklanmış ve beş sene mahkûm edilmiştir.¹² Bir süre Edirne’de tutuklu kaldıktan sonra Konya vilayetine sürgün edilmiştir.¹³ Cezasını tamamlamasına müteakip 17 Haziran 1900 tarihinde “*Konya Vilayeti Mektup Kalemi Başkâtipliği*” görevine getirilmiştir.¹⁴ 1904 senesinde İstanbul’da bulunan Reji Dairesi’nde çevirmenlik yapmıştır. I. ve II. Meclisi Mebusan’da Edirne mebusu olarak görev almıştır. Edirne Vilayeti’nde gerçekleştirilen Bulgar zulümlerinin son bulması ve Edirne vilayetinin kurtarılması için Avrupa’ya gönderilen heyette de yer almıştır.¹⁵

Mehmet Faik Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Meclis-i Mebusanın kapanması üzerine Edirne’ye geri dönmüştür. Edirne vilayetinde gerçekleştirilen işgallerin son bulması amacıyla arkadaşları ile birlikte “*Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” adı altında bir cemiyetin kurulmasında aktif olarak rol almıştır. 5 Kasım 1919 tarihinde yapılan seçimlerde yeniden Edirne mebusu seçilerek Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda görev almıştır. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda hayata geçirilen “*Misak-ı Milli*” kararının kabul edilmesi aşamasında aktif rol almıştır.

¹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:125.

¹² Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. c.I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Ankara, 1995, s.319.

¹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:125.

¹⁴ Çoker, *a.g.e.*, s.319.

¹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:125.

16 Mart 1920 tarihinde İngilizler tarafından İstanbul işgal edildikten sonra Mehmet Faik İngilizler tarafından 18 Mart tarihinde Malta adasına sürgüne gönderilmiştir. 21 Mart 1921 tarihinde serbest kaldıktan sonra İtalya üzerinden Ankara’ya gelmiş ve ilk TBMM’de Edirne milletvekili olarak göreve başlamıştır. Mehmet Faik Meclis-i Mebusan Mebusu olması hasebiyle doğrudan Edirne milletvekili olarak Ankara’da açılan yeni Meclis’e dahil olmuştur.¹⁶

Edirne Milletvekili Mehmet Faik aynı zamanda bahçe ve ziraat işleriyle de ilgilenmiş ve “*Fenni Tekvin, Meyve Ağaçları, Açıcılık, Bahçevanlıkta Tahlis, Zirai Tahliller, Mikroskop ve Zirai ve Nebati Tatbikatı*”¹⁷ adında eserler kaleme almıştır

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde I., II., III., IV., V., VI. Dönemlerde Edirne milletvekili olarak görev almıştır. Meclisin 194 numaralı kararı ile Millî Mücadele dönemindeki üstün çabalarından ötürü “*Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası*” ile şerefendirilmiştir.¹⁸ 2 Ocak 1948 tarihinde Ankara’da vefat etmiştir.

İlk TBMM’deki Faaliyetleri

25 Nisan 1921 tarihinde Meclis’e takdim edilen Mehmet Faik ilk TBMM’de TBMM Başkanvekilliği görevinde bulunmuştur.¹⁹ İlk Mecliste iki kez Meclis Reisliği görevi, iki kez Reis-i Sani Vekilliği görevi ve iki kez de kâtip olarak görev almıştır.

Zabıt Cerideleri incelendiği vakit 25 Nisan 1921 tarihinde Meclis’e takdim edildiği anlaşılan Mehmet Faik’in 1 Şubat 1921 tarihinde gizli olarak gerçekleştirilen oturumda “*Tokat Mebusu Nazım Bey’in masuniyeti teşriyesinin ref’ine dair Ankara İstiklâl Mahkemesi Riyasetine dair tezkere*” görüşmeleri esnasında bir konuşma yaptığı anlaşılmaktadır. Konuşmasında özetle Halk İştirakiyun Fırkasına mensup mebuslardan bazılarının gizli olarak gerçekleştirilen toplantılarda ele

¹⁶ Çoker, *a.g.e.*, s.320.

¹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:4, Sicil No:125.

¹⁸ Çoker, *a.g.e.*, s.320.

¹⁹ TBMM Albümü 1920-2010, c.I 1920-1950, Ankara, 2010, s.24.

alınan konuların İtilaf Devletleri'ne iletildiğine dair bilgiler aldığı, bu durumun bir an evvel düzeltilmesi gerektiğini açıklamıştır.²⁰

25 Nisan 1921 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Şeref ve Mehmet Faik Meclis'e takdim edilmeleri üzerine söz almışlar ve Mehmet Şeref'in konuşmasından sonra Mehmet Faik söz alarak şunları söylemiştir:

"Muhterem Efendiler; arkadaşım Şeref Bey tekmil samimi ruhundan kopan hissiyatı tamamıyla size arz ettiği cihetle ben daha fazla bir şey söylemeyeceğim. Yalnız hakkımızda gösterdiğiniz âsarı teveccühe teşekkür ederim ve affınızı rica ederim. (Alkışlar)"²¹.

28 Mayıs 1921 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik Malta'da sürgünde bulunan kişiler hakkında takrir vermiştir. Malta'da sürgüne gönderilen kişilere İngilizlerin türlü işkenceler ettiklerini bu nedenle Anadolu'da bulunan İngilizlerin de tutuklanması gerektiğini ve Malta'da sürgünde bulunan Türklerin serbest bırakılmadıkça İngilizlerin de serbest bırakılmamalarını istemiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde takririn Heyet-i Vekileye gönderilmesi kabul edilmiştir.²²

Toplantının devamında yapılan görüşmelerde daha önce böyle bir kanun yapıldığı, bu yüzden bu takrire gerek olmadığı ifade edilince Faik söz almış ve şunları ifade etmiştir:

"Rica ederiz müsaade buyurun efendim. Efendiler; biz bu adamlar için adalet istiyoruz, merhamet istiyoruz. Bunlar buraya geldikten sonra haklarında kanunen layık göreceğiniz her türlü mücazat ve her türlü mükâfatı ayrıca tatbik edersiniz.

"Fakat bunları bir düşman elinde bir düşmanın çizmesi altında bırakmaya hakkınız yoktur. Efendiler... Bu adamlar da bu memleketin evladıdır. Bu adamlar bu memleketi ateşe de vermiş olsalardı, onları düşman çizmesi altında bırakmaya hakkımız yoktur. Kurtaracaksınız..."²³.

²⁰ TBMMGZC, 1 Şubat 1921, c.VIII, s.361.

²¹ TBMMZC, 25 Nisan 1921, c.X, s.78.

²² TBMMZC, 28 Mayıs 1921, c.X, s.328-332.

²³ TBMMZC, 28 Mayıs 1921, c.X, s.331.

Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde tavrın Heyet-i Vekileye gönderilmesi kabul edilmiştir.²⁴

1 Ağustos 1921 tarihinde gerçekleştirilen oturumda “sigara kağıdının tekeli ve kibrit tüketiminin vergisinin artırılmasına dair kanun tasarısı” üzerine yapılan toplantıda Mehmet Faik söz alarak bu kanunun reddedilmesini ve sigara kağıdına iki katı vergi koyulması gerektiğini belirtmiştir. Sigara kâğıdı ve kibritin tekelleştirilemeyeceğini, tekelleştirildiği vakit kaçakçılığın olacağına dair eleştiride bulunmuştur.²⁵

4 Ağustos 1921’de gerçekleştirilen oturumda ülkenin çeşitli yerlerinde müfettişlikler kurulmasına dair teklif üzerine söz alan Mehmet Faik şunları söylemiştir:

“Efendim bu kanunun heyeti umumiyesi esasen Meclisi Âlinizce kabul olunmuştur. Binaenaleyh, heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyanına mahal yoktur.”²⁶

4 Şubat 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik, Edirne Mebusu Mehmet Şeref, Gelibolu mebusu Celal Nuri, Bolu Mebusu Trakyalı Dr. Fuad Beyler Yunan Parlamentosunda sunulan Trakya’nın Osmanlı hakimiyetine geçmesini protesto eden metinler hakkında birlikte tavrı vermişlerdir. Yunan parlamentosunda Trakyalı mebuslarının bulunmasının söz konusu olmadığını ve Trakya’nın bağımsızlığı için mücadele veren vekillerin TBMM’de yer aldıklarını, bundan dolayı bu ahvalin TBMM tarafından protesto edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁷

7 Mart 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Burdur Mebusu Ali Ulvi Bey’in sakatlığına rağmen maaşını alması ve Meclis oturumlarına katılma zorunluluğunun ertelenmesine dair tavrı görüşmesinde Selahaddin Bey’in bu tavrı dışında konuşmalar yaparak Meclis’e karşı eleştirilerde bulunması üzerine Mehmet Faik söz alarak Meclis’e karşı

²⁴ TBMMZC, 28 Mayıs 1921, c.X, s.331.

²⁵ TBMMZC, 1 Ağustos 1921, c.XI, s.380-385.

²⁶ TBMMZC, 4 Ağustos 1921, c.XII, s.4.

²⁷ TBMMZC, 4 Şubat 1922, c.XVI, s. 214.

eleştirilerde bulunulmaması gerektiğine dair konuşma gerçekleştirmiştir.²⁸

9 Mart 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik, Bolu Mebusları Dr. Fuad ve Şükrü Bey ile birlikte “*Himaye-i Etfal Cemiyeti*” yararına satışı yapılan kartpostallardan alınan kırk paranın yarı fiyatına indirilmesine dair takrir vermişlerdir. Yapılan görüşmeler neticesinde bu takrir kabul edilmiştir.²⁹

6 Nisan 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Meclis Reisi İtilaf Devletlerinin talebi üzerine hazırlanan mütareke teklifine karşı hazırlanan notanın çoğunlukla kabul edildiğini bu konu hakkında mebusların bir düşüncesi olup olmadığını sorması üzerine Mehmet Faik söz alarak şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

“Efendim, notanın şekline dair Trakyalı mebuslar itiraz etmişlerdi. Bunun zaptı sabıka geçmesi lazımdı. Zaptın o suretle tashih edilmesini talebederim.”

Meclis Reisi tarafından yapılan oylama sonucu zaptı sabık tashiha kabul edilmiştir.³⁰

8 Haziran 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik, Kars Mebusu Cavid ile birlikte İngiliz Parlamentosu’nda bulunan Nihad Reşad’ın encümenlerden birindeki beyanatına dair Hariciye Vekili Yusuf Kemal’e şu soruyu sormuştur:

“Riyaseti Celile’ye

Nihad Reşat Bey namında bir zatın İngiltere Parlamentosunda encümenlerin birinde İngiliz Mebuslarına karşı vuku bulan beyanatının bir fırkasında Trakya’nın müstakil ve bitaraf bir devlet halinde kalmasına ve Boğazların İtilaf Kuvayı Askeriyesi tarafından işgaline Ankara’nın muhalefet etmeyeceğine dair söz söylediği evrak-ı havadis’te görüldü. Misak-ı Milliye külliyyen mugayir olan bu beyanata Hariciye Vekâleti ittıla hasıl etmiş midir? Etmişse bu baptaki nokta-i nazarı nedir?.. Hariciye Vekâleti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına ecnebi mahafilî siyasiye ve matbuatına söz söylemek ve ihsası fikir ve mütalaâ etmek için

²⁸ TBMMZC, 7 Mart 1922, c.XVIII, s.98.

²⁹ TBMMZC, 9 Mart 1922, c.XVIII, s. 124.

³⁰ TBMMZC, 6 Nisan 1922, c.XIX, s.2.

Nihat Reşad Beye salâhiyet vermiş midir? Bu suallere Hariciye Vekilinin süratle şifahen cevap vermesini teklif ve talep ederiz.

3 Haziran 1338

Edirne Mebusu
Faik

Kars Mebusu
Cavid³¹

Toplantının devamında Mehmet Faik, Kars Mebusu Cavid ile birlikte Nihat Reşad’ın İngiliz Meclisi’nin komisyonlarından birinde bulunan “Trakya’nın müstakil ve bitaraf bir devlet halinde kalmasına ve Boğazların İtilaf Kuvay-ı Askeriyesi tarafından işgaline Ankara’nın muhalefet etmeyeceğine dair” açıklamasından dolayı Hariciye Vekili’nin Nihat Reşad’a yetki verip vermediğini sormuştur. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Nihat Reşad’a yetki vermediğini açıklaması üzerine Mehmet Faik söz alarak şu şekilde bir konuşma gerçekleştirmiştir:

“Trakya hakkında Hariciye Vekili Bey’in söylediği sözü senet ittihaz ediyorum ve zapta bu suretle geçmesini talep ediyorum (Zapta geçiyor sadaları). Efendim bendeniz suret-i resmiye’de bu sözleri senet ittihaz ediyorum ve bu suretle zapta geçmesini talep ediyorum. İcabında Hariciye Vekilini bundan dolayı mesul edeceğim. Hariciye Vekâleti bir salâhiyet vermemiştir, acaba söylediği sözden dolayı kendisini muaheze etmiş midir, etmemiş midir? Burasını da soruyorum.”.

Hariciye Vekili Yusuf Kemal sözü geçen beyanatın gazetede (Daily Telgraf) görüldüğünü, gazetenin muhalif bir gazete olduğunu ve gerçek olmayan mevzuların da gerçek gibi gösterildiğini söylemiştir. Meclisin gazete beyanlarının tartışılacağı mekân olmadığını söylemiştir. Hariciye Vekâletinin gazete beyanlarından dolayı mesul gösterilemeyeceğini söylemiştir. Şayet mevzuatta böyle bir durum görülürse soru sorulur ve cevabını veririm demiştir. Bunun üzerine Faik Bey yapılan bu açıklamaları yeterli gördüğünü ifade etmiştir.³²

24 Temmuz 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik’in de içinde bulunduğu Trakya Paşaeli Cemiyeti tarafından Edirne’nin işgalinin yıl dönümü münasebetiyle Meclis’e protesto telgrafı göndererek, Anadolu’da başlayan Millî Mücadeleyi sonuna kadar

³¹ TBMMZC, 8 Haziran 1922, c. XX., s.257.

³² TBMMZC, 8 Haziran 1922, c.XX, s.258.

desteklediklerini, Millî Mücadelenin kazanılacağına inandıklarını, Ankara’da açılan Meclis’in Yunanlıların Doğu Trakya’da gerçekleştirdikleri zulüm ve işkencelere karşı sessiz kalmayarak protesto telgrafları çekmelerini istemişlerdir.³³

27 Eylül 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Mehmet Faik, Edirne Mebusu Şeref ve Cebelibereket Mebusu Faik Yunanlılar’ın Trakya’da yaptıkları zulümlere karşılık Hariciye Vekili’nin dikkati çekmek amacıyla şu takriri vermişlerdir:

“Riyaseti Celile’ye

“Yunanlıların Trakya’da yapmakta olduğu mezalim için, Hariciye Vekâletinin nazarı dikkati celp edilmesini ve siyasi teşebbüsatta bulunulmasını teklif eyleriz.

*Cebelibereket
Faik*

*Edirne
Şeref*

*27.IX.1338
Edirne
Faik³⁴.*

Takrir üzerine görüşmeler yapıldıktan sonra bu takririn Hariciye Vekâletine verilmesine oybirliği ile kararlaştırılmıştır.

Cafer Tayyar (Eğilmez)

Plevne şehidi Emin Efendi’nin oğlu olarak 1878 tarihinde Priştine’de dünyaya gelmiştir.³⁵ Eğitimine Drama’da başlayan Cafer Tayyar şehit olan asker evlatlarının askeri mekteplerde yatılı olmak suretiyle eğitim almalarını sağlayan *“İrade-i Seniye”* üzerine *“Manastır Askeri Rüştiyesinde”* eğitimini devam ettirmiştir.³⁶ 1901 tarihinde Harp okulundan mezun olan Cafer Tayyar teğmen olarak orduda göreve

³³ TBMMZC, 24 Temmuz 1922, c.XXI. s.481.

³⁴ TBMMZC, 27 Eylül 1922, c.XXIII, s.189.

³⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara 1989, s.143

³⁶ Zülal Keleş, “Cafer Tayyar Paşa”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 44 (1999), Ankara, s.530.

başlamıştır.³⁷ Harp Okulu’ndan mezun olduktan sonra Yüzbaşı rütbesiyle III. Ordu’da göreve başlamış ve ilk olarak “*Yetmiş İkinci Nizamiye Üçüncü Tabur İkinci Bölüğünde*” görev almıştır.³⁸ 5 Haziran 1905 tarihinde “*Dördüncü Rütbeden Osmanî*” ve 14 Aralık 1905 tarihinde “*Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişanı*” ödüllerini almıştır.³⁹ 25 Mart 1906 tarihinde “*Kosova Mıntıka Kumandanlığı Kurmay Başkanlığı*” görevine getirilmiştir.⁴⁰ 1908 yılında Binbaşı rütbesiyle “*17. Nizamiye Alayı Birinci Tabur Kumandanlığında*” görev almıştır.⁴¹ II. Meşrutiyetin ilanından sonra çıkan Arnavut isyanlarını bastırmak üzere Cafer Tayyar Bey’e “*Metrovice Tümeni Kurmay Başkanı*” görevi verilmiştir. 1909 tarihinde “*Aydın Eşkiyası Takip Komutanlığı*” na Mirliva Sait Paşa’nın yanına yardımcı olarak göreve getirilmiştir.⁴² 18 Ekim 1909 tarihinde “*Aydın Divan-ı Harp Üyeliği*” görevine, 26 Ocak 1910 tarihinde “*Ödemiş Divan-ı Harp Reisliği*” görevine getirilmiştir. Almanya’ya giderek eğitimini sürdürmek istemiş ve bu maksatla istifa etmiş ancak istifası reddedilmiş ve rütbesi “*Genelkurmay 3. Şubesinde Binbaşılığa*” yükseltilmiştir.⁴³ 1910 tarihinde Arnavutluk isyanları nedeniyle “*İpek Sancağı Mutasarrıflığı*” görevine getirilmiştir. Bu görevi bir müddet sürdürdükten sonra istifa etmiş ve “*İstanbul 3. Seferberlik Şubesi’ne*” tayin edilmiştir.⁴⁴ Balkan savaşları yaşandığı sırada “*Osmanlı Doğu*

³⁷ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.143; Veysi Akın, “Cafer Tayyar Paşa’nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı”, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 1 (1995), s.31.

³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124., Keleş, a.g.m., s.530-531; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.143-144; Aşir Kayhan Kıyıcı, *Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Millî Mücadele Kadrosu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2013, s.92-93.

³⁹ Keleş, a.g.m., s.530-531; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.143-144; Kıyıcı, a.g.t., s.92-93.

⁴⁰ Keleş, a.g.m., s.531; Kıyıcı, a.g.t., s.93.

⁴¹ BOA, İ. AS., Kutu:70, Gömlek:24, Hicri 23-01-1326.

⁴² BOA, DH. MUİ., Kutu:2 Gömlek:42, Hicri 29-09-1327; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.144.

⁴³ Keleş, a.g.m., s.532; Kıyıcı, a.g.t., s.93.

⁴⁴ BOA, DH.MTV., Kutu:1, Gömlek:1, Hicri 22-07-1328; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.

Ordusu 16. Kolordu Komutanlığı Kurmay Başkanlığı” görevine tayin edilmiştir.⁴⁵

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’na girdikten sonra Cafer Tayyar *“Birinci Tümen Kumandanlığı”* görevine getirilmiştir. 1915 tarihinde rütbesi Albaylığa terfi ettirilmiştir.⁴⁶ 1916 tarihinde *“Mürettep Kolordu Kumandanlığı”* görevine getirilmiştir. 1917 senesinde Irak Cephesi’nde 18.Kolordu Komutanı olarak görev yapmıştır. Koşulların elverişsiz olması üzerine 18. Kolordu dağıtılınca 1918 senesinde *“Kuzey Kafkas Kumandanlığına”* getirilmiştir. Daha sonra Talat Paşa’nın emriyle İstanbul I. Kolordu Kumandanlığına getirilmiştir.⁴⁷ İtilaf Devletlerinin saldırılarının artması üzerine Cafer Tayyar emrindeki I. Kolordu ile birlikte Doğu Trakya’da göreve başlamıştır.

Cafer Tayyar Mustafa Kemal’in başlattığı Millî Mücadeleye emrindeki I. Kolordu ile dahil olmuştur.⁴⁸ Millî Mücadele’ye dahil olmasından dolayı İstanbul Hükümeti tarafından I. Kolordu’daki görevinden azledilmiştir. İlk TBMM tarafından Cafer Tayyar’a *“Rumeli Umum Komutanlığı”* görevi verilmiştir. Büyük Edirne Kongresi’nde Cafer Tayyar’a *“Trakya Milli Kumandanı”* unvanı layık görülmüştür. Cafer Tayyar cephede keşfe çıktığı esnada Yunanlılar tarafından esir alınmıştır. Yaklaşık olarak üç yıl esir kaldıktan sonra Lozan Konferansı’nda *“Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması”* gereğince serbest bırakılmıştır.⁴⁹ Yaklaşık üç yıl esir kalan Cafer Tayyar esaretinden dolayı meclis çalışmalarında yer alamamıştır. Serbest kaldıktan sonra 11 Nisan 1923 tarihinde Meclise gelebilmiştir.

⁴⁵ Keleş, a.g.m., s.534-535; Kıyıcı, a.g.t, s.93-94; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.144; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.

⁴⁶ Keleş, a.g.m., s.535-536; Kıyıcı, a.g.t., s.94; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.143.

⁴⁷ Keleş, a.g.m., s.537; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.144; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.

⁴⁸ Keleş, a.g.m., s.538-540; Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.211-216; Akın, a.g.m., s.32.

⁴⁹ Keleş, a.g.m., s.541; Akın, a.g.m., s.34-38; TBMMZC, 11 Nisan 1923, c.XXIX, s.30.

1923 yılında Generallik rütbesine terfi ettirilmiştir. 1924 yılında milletvekilliği görevini tercih ederek askerlik görevinden istifa etmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na dahil olarak siyasi hayatını sürdürmüştür. Şeyh Sait İsyanından dolayı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış ve Cafer Tayyar fırkaya üye olmasından dolayı yargılanmıştır. 1926 yılında beraat etmiş, 1927 yılında milletvekilliği görevi son bulmuştur. 1958 yılında hayata veda eden Cafer Tayyar’ın naaşı Karaca Ahmet mezarlığındadır.⁵⁰ *Cafer Tayyar “Dördüncü Mecidî, Dördüncü Osmanî, İki sene kıdem zammı, muharebe gümüş imtiyaz, muharebe altın liyakat, muharebe kılınçlı ikinci mecidî, Avusturya ikinci sınıf meziyet-i askeriye nişanları ve İlk TBMM tarafından Kırmızı-Yeşil İstiklal Madalyası”*⁵¹ olmak üzere askerlik vazifelerindeki üstün başarılarından dolayı ödüller almıştır.

İlk TBMM’deki Faaliyetleri

3 Nisan 1923 tarihinde esaretten kurtulmasından sonra Meclis’e teşekkür telgrafı göndermiştir.⁵² 11 Nisan 1923 tarihinde Meclis’e takdim edilmesi hasebiyle söz alarak şunları söylemiştir:

“Muhterem arkadaşlar! Uzun bir esaret hayatından bugün avdet ettim (Sefa geldiniz, geçmiş olsun, sesleri). Teşekkür ederim. Tarihi Millî’nin en buhranlı bir zamanında teşekkül eden bu Heyeti Milliye’nin mütemadi sâyiyle hem memleketimiz düşmandan tathir edildi ve hem ben aynı zamanda benimle birlikte hayatı esarete inleyen on bin kadar kardeşimiz tahlis edildi. Bütün Heyete arkadaşlarım namına teşekkür ederim. Orada kalmış olan ve hapisanelerde inlemekte bulunan iki bine karip birçok eşraf ve muteberanın tahlisi hususunda da Meclisi Millî’nin tavassutunu istirham ederim”⁵³.

Kâzım Karabekir

Musa Kazım Karabekir 23 Temmuz 1882 tarihinde Mehmet Emin Paşa ve Havva Hanım’ın oğlu olarak İstanbul’da dünyaya gelmiştir.⁵⁴ Üç

⁵⁰ Keleş, a.g.m., s.543-545; Akın, a.g.m., s.42; Kıyıcı, a.g.t., s.99; Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.

⁵¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.

⁵² TBMMZC, 3 Nisan 1923, c.XXVIII, s.319.

⁵³ TBMMZC, 11 Nisan 1923”, c.XXIX, s.30.

⁵⁴ Kazım Karabekir, *Hayatım*, İstanbul, 1995, s.17-25.

yaşında Zeyrek Mahalle Mektebinde eğitim hayatına başlamış, ancak babasının görevleri icabı eğitimine Van, Harput ve Mekke’de devam etmiş ve ilköğrenimini Mekke’de tamamlayabilmiştir.⁵⁵ 1894-1896 yılları arasında Fatih Askeri Rüştiyesine kaydolarak askerlik hayatına başlamıştır.⁵⁶ 1899 yılında Kuleli Askeri İdadisinden mezun olmuştur.⁵⁷ 1902 yılında Harp Okulundan mezun olduktan sonra Erkân-ı Harp Akademisi’nde eğitimine devam eden Kazım Karabekir 1905 yılında mezun olmuştur.⁵⁸ Eğitim hayatı boyunca oldukça başarılı olmuş ve eğitimlerini birincilik dereceleri ile bitirmiştir.

Makedonya’daki III. Ordu’da görevine başlamış ve “*Manastır Mıntıka Müfettişliği*” görevini icra ederken Enver Paşa ile tanışarak “*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*”nin Selanik şubesini kurmuşlardır.⁵⁹ III. Ordu’daki başarılarından dolayı rütbe alarak kıdemli yüzbaşı olmuştur.⁶⁰ 31 Mart Hadisesinin bastırılması için görevlendirilen orduda “Mürettep II. Fırkanın Kurmay Başkanı” olarak görev almıştır.⁶¹

1910 yılında Arnavutluk’ta gerçekleşen isyanın bastırılması için görevlendirilen orduda “*Mürettep Kolordu Harekât Şube Müdürü Kurmay Başkanvekili*” olarak görev almış ve isyanın bastırılmasında başarılı olmuştur.⁶² 1912 yılında rütbesi binbaşılığa terfi ettirilmiştir. 7 Aralık 1914 tarihinde ise askeri vazifelerindeki başarılarından dolayı yarbaylığa terfi ettirilmiştir.⁶³ 6 Ocak 1915 tarihinde “*Mürettep I. Kuvveyi Seferiye Komutanı*” olarak İran üzerine gerçekleştirilen

⁵⁵ Ali Çiftçi, *Kazım Karabekir’in Siyasal Hayatı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.6-7.

⁵⁶ Karabekir, *a.g.e.*, s.129.

⁵⁷ Adnan Şişman, “Kazım Karabekir’de İnsan Sevgisi”, Fikir, Siyaset ve Devlet Adanı Kazım Karabekir Paneli, Ölümünün 52. Yıl Dönümü Anısına, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 12.

⁵⁸ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.177.

⁵⁹ Fahrettin Kırzioğlu, *Kazım Karabekir*, Ankara 1991, s.10.

⁶⁰ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.177.

⁶¹ Ali Güler, *Millî Mücadele Kahramanı Kazım Karabekir*, İstanbul 2017, s.30; Kırzioğlu, *a.g.e.*, s.11.

⁶² Çiftçi, *a.g.t.*, s.23.

⁶³ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.177.

harekatta görevlendirilmiş, daha sonra “V. Kolordu XIV. Tümen Komutanlığı” görevine getirilmiştir. 26 Ekim 1915 tarihinde ise “İstanbul I. Ordu Kurmay Başkanlığı”na tayin ettirilen Kazım Karabekir, 10 Kasım 1915 tarihinde “VI. Ordu Kurmay Başkanı” olarak Irak Cephesine gönderilmiştir.⁶⁴ Verilen görevleri layığıyla yerine getiren Kazım Karabekir’in rütbesi Albaylığa yükseltilmiştir.

Kazım Karabekir 28 Ocak 1918 tarihinde III. Ordu “I. Kafkas Kolordusu Komutanlığı”na tayin edilmiştir. Buradaki görevi sırasında Erzincan, Erzurum, Hasan Kale, Sarıkamış ve Kars’ı düşman işgalinden kurtarmıştır. Bu başarılarından sonra rütbesi Tümgeneralliğe yükseltilmiştir.⁶⁵ Kazım Karabekir ayrıca İstanbul Hükümeti tarafından Paşalık unvanı alan son kişi olarak da tarihe geçmiştir.⁶⁶

Mart 1919 tarihinde XV. Kolordu Komutanlığı görevine tayin edilmiştir. Mayıs ayında Erzurum’a ulaşan Kazım Karabekir burada düşman işgaline karşı halkı direnişe karşı örgütlemiştir. 1920 yılında açılan ilk TBMM’ye Edirne vilayetinden milletvekili seçilmiştir. Aynı zamanda asker olarak cephelerde görevde bulunduğundan dolayı 30 Ekim 1922 tarihine de dek milletvekilliği görevinden izinli sayılmıştır. Doğu Cephesini düşman işgalinden kurtarması üzerine terfi alarak rütbesi korgeneralliğe yükseltilmiştir.⁶⁷

II. Meclis’in aldığı karar üzerine askerlik veyahut vekillik görevinden bir tanesini seçmesi istenmesi üzerine askerlikten istifa ederek siyaseti tercih etmiştir. Halk Fırkasındaki fikir ayrılıkları üzerine yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucularından biri olmuştur. Aynı zamanda fırkanın genel başkanı seçilmiştir.⁶⁸ Fırka Şeyh Said isyanını desteklemekle suçlanarak 1925 yılında kapatılmıştır. Fırka kapatıldıktan

⁶⁴ Güler, a.g.e., s.30-31.

⁶⁵ Kırzioğlu, a.g.e., s.17-18., *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.177.

⁶⁶ Çiftçi, a.g.t., s.29.

⁶⁷ Cemalettin Taşkıran, *Kazım Karabekir Paşa’nın Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, s.102-109., Muhammet Erat, “Millî Mücadele’de Kazım Karabekir”, *Türkler*, c. XV, Ankara 2002, s. 1685-1687; Taşkıran, a.g.t, s.101-105., Çiftçi, a.g.t., s.40-41., *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.177.

⁶⁸ Kırzioğlu, a.g.e., s.35-37.

sonra tutuklanan Kazım Karabekir İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ve suçsuz bulunarak beraat etmiştir. 1938 yılına kadar mütevacı bir hayat yaşamayı tercih eden Kazım Karabekir 1938 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasından tekrardan siyasete girmiştir. 1946 yılında Meclis başkanlığı görevine layık görülen Kazım Karabekir 1948 yılında vefat etmiştir. Naaşı Atatürk Orman Çiftliği 13 No'lu Devlet Mezarlığında bulunmaktadır.⁶⁹

İlk TBMM'deki Faaliyetleri

İlk TBMM'ye Edirne'den milletvekili seçilmesine rağmen Kazım Karabekir aynı zamanda askerlik vazifesini sürdürdüğünden dolayı Meclis'te 30 Ekim 1922 tarihine kadar izinli sayılmıştır. Meclisteki konuşmalarının uzunluğu dolayısıyla burada sadece önemli görülen birkaç örnek verilecektir.

30 Ekim 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumda Meclis'e dahil olan Kazım Karabekir şu beyanatta bulunmuştur:

“(Sürekli alkışlar arasında kürsüye geldiler)- Şark cephesinin ebedi ve lâyezal olan hürmetlerini Muhterem Büyük Millet Meclisimize lisanen dahi arz etmekle büyük bahtiyarlık duyuyorum. En acemi bir neferin dahi kalbinde olan Allah korkusu, sonra sevgili Peygamberimizin aşkı, ondan sonra da Büyük Millet Meclisimize hürmet ve itaat yaşıyor (Alkışlar). Bugün milletimizin birliğini temsil eden, bu nurlu Meclisimizin yarattığı milli zaferlerle, Şark'ta ve Garp'ta milletimizi saran esaret zincirleri nasıl kırdı ise, inşallah son halkaları olan ve İstanbul üzerinde kalan bakiyesi de pek yakında bu suretle parçalanacaktır; (Alkışlar, inşallah sadaları) Mebusu bulunduğum mazlum ve mâsun Edirne bugün milletiniz sayesinde büyük bayramlar yapıyor, çırpınıyor. Ben de o dakikalarda aranızda bulunmakla büyük bahtiyarlık duyuyorum (Safa geldiniz sesleri). İnşallah milli zaferlerimiz gayesini tamamen idrak ettikten sonra ordularımız tabiatıyla hali sulha geçerken yine bu milli birliğimiz sayesinde ilim ve irfan orduları da seferberliğe başlar. Ve hariçten bizi sarsmak isteyen esaret zinciri gibi dâhilde de bizi aynı surette saran fakr ve cehle karşı, aynı suretle her tarafta hücum ederiz ve Cenabı Allah'ın inayeti, Sevgili Peygamberimizin bize olan yardımı ve Büyük milletimizin birliği sayesinde milletimiz yakında refah ve saadete ebediyen mesut oluruz. Arzı tâzimat

⁶⁹ Kırzioğlu, a.g.e, s.37-41; Güler, a.g.e., s.32-47.

ederim ve bütün Şark ordumuz namına bütün kalbimle sizi selâmlarım ve bu suretle aranıza karışmakla bahtiyarlık duyarım. (Alkışlar)”⁷⁰.

Meclisteki tek beyanatında Kazım Karabekir cephedeki görevinin son bulunduğunu bundan sonra askeri mücadelelerdeki başarıların, eğitim ve sosyo-kültürel hayattaki başarılarla perçinlenmesi gerektiğini, milli birlik ve beraberliğin sağlanarak ülkenin kalkındırılması için mücadelelerini sürdürmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

7 Nisan 1923 tarihindeki toplantıda “*Maarif-i İptidaiye Kanun*” tasarısının on beşinci maddesi görüşülürken söz alan Kazım Karabekir; kıdem zammının iyice düşünülerek yapılmaması durumunda tehlikeli neticeleri olacağını, özellikle siyasi gruplar kurulduktan sonra yapılacak kıdem zamlarıyla bakanlıkların siyasi birer makam haline geleceğini ve bundan memurların etkileneceğini; taraflılık dikkate alınarak yapılacak zamlarda durumun suiistimal edileceğini, bundan dolayı da öğretim kurulları ile öğrenci arasında ikilik ortaya çıkabileceğini, çalışmayan öğretmenin maaşına zam yapılmamasını, göreve layık olduğu onaylanıncaya kadar görevinde durdurulmasını, maaşının arttırılmamasını söylemiştir.⁷¹

11 Nisan 1923 tarihinde gerçekleştirilen oturumda af kanunu görüşmeleri gerçekleştirilirken söz alan Kazım Karabekir hapisanelerin durumlarının zannedildiği gibi kötü bir durumda olmadığını ve gayet iyi durumda olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca af kanununun gerekli koşullar sağlanmadan çıkarılmasının orduya ve ülkeye zarar vereceği yönünde görüş bildirmiştir.⁷²

Mehmet Şeref (Aykut)

Mehmet Şeref 1874 yılında Edirne’de dünyaya gelmiştir.⁷³ İlköğretimini Edirne’de tamamlayan Mehmet Şeref, 93 Harbi sebebiyle ailesiyle birlikte İstanbul’a göç etmek zorunda kalmış ve eğitimine burada Galatasaray İdadisinde devam etmiştir. Daha sonra “*Servet-i*

⁷⁰ TBMMZC, 30 Ekim 1922, c.XXIX, s.254.

⁷¹ TBMMZC, 7 Nisan 1923, c.XXVIII., s.422.

⁷² TBMMZC, 11 Nisan 1923, c.XXIX, s.54.

⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:4, Sicil No:128.

Fünun” akımından etkilenecek Mercan İdadisine geçmiş ve burada eğitimini devam ettirmiştir. 1895 yılında Hukuk Fakültesinden mezun olarak avukat olmuştur.⁷⁴ Ancak Mehmet Şeref avukatlık mesleğini icra etmeyerek gazetelerde yazılar yazmıştır.

Askerliğini yaptığı esnada dil üzerine merak salmış ve Mehmet Necip Bey ve Mehmet Faik Bey ile dil konusunda, Türkçülük konusunda ve Abdülhamit’in baskıcı rejimi konularında mektuplaşmalarda bulunmuştur. Mektuplaşmaları ihbar edilen Mehmet Şeref tutuklanarak Yemen’e sürgüne gönderilmiştir.⁷⁵ Sekiz yıllık sürgün hayatından sonra İzmir’e gelen Mehmet Şeref burada *“İzmir”* gazetesinde bir müddet musahihlik görevini icra etmiştir. Daha sonra görüşlerine uymadığı gerekçesiyle buradaki görevinden ayrılarak *“Ahenk”* gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır. Bu sıralarda Tefvik Nevzat ve Şair Eşref ile tanışmış olan Mehmet Şeref 1901- 1902 yılları arasında Tefvik Nevzat ile birlikte *“Hizmet”* gazetesini çıkarmaya başlamıştır.⁷⁶ Türkçülük akımının da etkisiyle gazetede yazılarında Türkçülük üzerine yazılar yazmıştır. 1903 yılında memleketi Edirne’ye kaçak olarak geri dönmüştür.

1908 yılına dek gazete yazılarına kaçak olması sebebiyle ara vermiştir. 1908 yılında *“Yeni Edirne”* adında bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetede de dil üzerine yazılar yazmıştır. 1912 yılında Balkan Harbi’nin başlaması üzerine Bursa’ya gelmiştir. Burada da gazete yazılarına devam eden Mehmet Şeref *“Mektuplarımın Silsilesinden”*⁷⁷ adı altında risaleler yayınlamıştır. 1913 yılında Edirne’ye geri dönen Mehmet Şeref 1918 yılında *“Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi”* nin kurulmasında rol alarak *“Trakya Paşaeli”*⁷⁸ gazetesini çıkarmıştır.

⁷⁴ Bilal Öngül, *Mehmet Şeref Aykut’un Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1991, s.1., Cemal Kutay, *Üç Devirde Mehmet Şeref Aykut 1874-1939*, İstanbul, 1895, s.10-44; Hasan Dilan, *Mehmet Şeref Aykut ve İzmir’de İlk Fikir Hareketleri*, Edirne, 1996, s7; Mehmet Şeref Aykut, *Trakya Milli Mücadele Tarihi Malta Hatıratı ve Malta’da Türkler*, İstanbul, 2010, s.5; Sezen Sevgil, *Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Aykut ve Birinci TBMM’deki Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2016, s.7.

⁷⁵ Öngül, a.g.t, s. 7-8., Kutay, a.g.e., s.56; Öngül, a.g.t., s.7; Dilan, a.g.e., s.8.

⁷⁶ Öngül, a.g.t., s.12-27; Sevgil, a.g.t., s.9-10.

⁷⁷ Öngül, a.g.t., s.28-31; Aykut, a.g.e., s.6-7., Öngül, a.g.t., s.38-39; Dilan, a.g.e., s.9.

⁷⁸ Öngül, a.g.t., s.39-42; Dilan, a.g.e., s.9-10.

18 Mart tarihinde İngilizler tarafından Malta’ya sürgüne gönderilen mebuslar arasında yer almıştır. İngiliz kayıtlarında 2779 sicil numarasıyla “*Milliyetçi, Edirne Mebusu*” olarak kayıt edilmiştir.⁷⁹ 25 Nisan 1921 tarihinde sürgünden kurtularak Meclis’e gelmiştir. Lozan Antlaşmasındaki bazı maddelerden dolayı İsmet Paşa’ya karşı muhalif tavır sergileyen Mehmet Şeref İkinci Meclis’e aday gösterilmemiştir. 1931 yılında tekrardan siyasete geri dönen Mehmet Şeref Edirne Milletvekili olarak IV.,V.,VI. Dönemlerde görev almıştır. 1939 yılında vefat eden Mehmet Şeref’in naaşı Edirne Kıyık Kabristanı’nda bulunmaktadır.⁸⁰

İlk TBMM’deki Faaliyetleri

Malta’da sürgünde bulunan Mehmet Şeref Meclis’e 25 Nisan 1921 tarihinde dahil olmuştur. İlk TBMM’de Anayasa Komisyonu, İç Tüzük Komisyonu, Adalet Komisyonu, Dışişleri Komisyonu, İdare Kurulu ve Birinci Şube Başkanlığı⁸¹ görevlerinde bulunmuştur. İlk TBMM’de görev alan Edirne milletvekilleri içerisinde Meclis’te en aktif olan kişi olmuştur. Meclisteki faaliyetleri oldukça fazla olmasından dolayıyla burada sadece birkaç örnek verilecektir.

5 Mayıs 1921 tarihinde gizli celse olarak gerçekleştirilen toplantının ikinci celsesinde Üsküdar Mebusu Neşet Bey’in Maarif Müdürü Ali Rıza Bey’e görevi sırasında hakaret ettiği gerekçesi ile Adliye Encümenin Mazbatası görüşülürken söz alan Mehmet Şeref Bey, Heyet-i içtimaiyenin düzeni için kanun yapma gücüne sahip olan fertlerin kovuşturmadan korunması gerektiğini ifade etmiştir. Tecil meselesinin olduğunu, hangi meseleden olursa olsun hakkında kovuşturma yetkisine izin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Büyük bir mesele olarak bir mebusun Heyet-i içtimaiye’nin üstüne yükselmiş bir hâkim olduğunu, hiçbir yerde bir mebusun tutuklanmadığını, bir mebusun dışarıda yaptığı bir şeyden dolayı tutuklanmasının, kanunu yapan heyetin ayaklar altına alınması demek olduğuna vurgu yaparak bütün dünyaya sözünü

⁷⁹ Dilan, *a.g.e.*, s.10; Öngül, *a.g.t.*, s.43-47; Aykut, *a.g.e.*, s.9.

⁸⁰ Öngül, *a.g.t.*, s.48-65; Aykut, *a.g.e.*, s.9-10.

⁸¹ Sevgil, *a.g.t.*, s.39.

geçirmiş bir milletin vekilleri olduklarını hatırlatarak konuşmasına son vermiştir.⁸²

Mehmet Şeref Mecliste ilk tavrını Malta tutukluları için vermiştir. Bu tavrında özetle İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne götürülenlerin kötü muamele gördüklerini ifade etmiştir. Malta tutuklularının serbest bırakılmadıkları müddetçe Anadolu'da tutuklanan Rawlinson'un da İngilizlere teslim edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸³ Mehmet Şeref Bey'in bu tavrının akıbetine dair bir sonucuna zabıt ceridelerinde rastlanılmamıştır.

20 Haziran 1921'de Mehmet Şeref Bey, Türk kalmaya çaba sarf eden Adakale adasında *"bir müdür, üç jandarma ve bir hâkim, üç muallim, iki muallime, bir imam, bir müezzin"* olmak üzere bütün bu memurların maaşlarının Dahiliye bütçesi içine alınarak adada Türk hatırasının yaşatılmasına dair tavrı vermiştir ve tavrı oy birliği ile Plan ve bütçe komisyonuna gönderilmiştir. Türkçülük anlayışını benimseyen Mehmet Şeref Aykut'un bu anlayış çerçevesinde Adadaki Türk vatandaşlar adına bu tavrı verdiği görülmektedir.⁸⁴

Mehmet Şeref 20 Haziran 1921 tarihinde Adakale adasında bulunan *"bir müdür, üç jandarma ve bir hâkim, üç muallim, iki muallime, bir imam, bir müezzin"* den oluşan ve Türk kalmaya gayret eden memurların maaşlarının Dahiliye Vekaletince karşılanmasına dair bir tavrı vermiştir. Tavrın oybirliği ile Plan ve Bütçe Komisyonu'na gönderilmesine karar verilmiştir. Türkçülük anlayışını benimseyen Mehmet Şeref Bey'in bu mimvalde bu tavrı verdiği görülmektedir.⁸⁵

Mehmet Şeref 7 Temmuz 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda, Hıyanet-i Vataniye suçunu işlemekten mahkûm Sökeli İpokrat hakkında verilen hükmün gönderildiğine dair Adliye Encümeni Mazbatasında üç sene müddetle küreğe mahkum edilen İpokrat'ın kanuna dayanmayan hükmünden dolayı İpokrat'ın tahliye edilmesi gerektiğini bildirmesi üzerine söz alan Mehmet Şeref Bey bu zatın halkın mücadeleye karşı olan inancını propaganda yolu ile istismar ettiğinden dolayı suçlu

⁸² TBMMGZC, 5 Mayıs 1921, c.X, s.49.

⁸³ TBMMZC, 28 Mayıs 1921, c.X, s.328-329.

⁸⁴ TBMMZC, 20 Haziran 1921, c.X, s.426.

⁸⁵ TBMMZC, 20 Haziran 1921, c.X, s.426.

olduğuna dair bir konuşma yaparak, İstiklal Mahkemesi’nin olmadığı yerlerde verilen hükümlerin Meclis’e gelerek Adliye Encümeni’ne gittiğini, Encümen’inde bunu araştırarak özetini, Meclis’e arz ettiğini ve son sözün Meclis’te olduğunu ifade etmiştir. İpokrat’ın düşman taarruzları sonucunda yıkımlar gerçekleşirken, halkın yurtlarını savunmaya çalıştığı vakit, İnönü Muharebesi’nin tehlikeli olduğu sıralarda manevi yollarla halkın içine fesat karıştırmamasından dolayı suç işlediği kanaatinde olduğunu, memleketin müdafaasının gerçekleştiği sırada bu adamın propaganda yoluyla, fesat karıştırarak memleketimizde bir suç işlediğini ve bu yüzden suçlu olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Mehmet Şeref 9 Temmuz 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda *“Yunanlıların Bursa’yı yakacaklarına dair söylentiler hakkında açıklama yapmak üzere Hariciye Vekilini Meclis’e davetini”* isteyen bir takrir vermiştir. Takrire Müdafaa-i Milliye Vekilleri Meclis’e gelene dek ara verilmiştir. Daha sonra Hariciye Vekili Meclis’e gelerek Yunanlıların zulümlerine karşılık protesto telgrafları çekildiğini ifade etmiştir.⁸⁷

4 Ağustos 1921 tarihinde gizli celse olarak yapılan toplantıda İstiklal Mahkemeleri üyelerine verilecek olan yolluk ücretlerinin ve çalışmalarının karşılığında alacakları ücretlerin belirlenmesi hakkında Mehmet Şeref Bey söz alarak, Meclis’in belirleyip göndereceği arkadaşları sadece yolluk ücreti verileceğine dair karar verildiğini hatırlatmıştır. Görüşmenin gerçekleştirildiği toplantıdaki arkadaşlarının çoğunluğunun maliye bakanlığından olmadığını, söz konusu olan ücretlerin fazla olmadığını, görev verilen memura bu ücretlerin verilmesinin bir anlamda mecburiyet olduğunu onlarında bir yaşam şekillerinin olduğunu, bu görevlendirme sureti ile bir yerden başka bir yere gönderildiklerinden bu ücretin karşılanmasının da doğal olduğunu söylemiştir. Gerçekleştirilen toplantıdaki kişilerin çoğunluğunun konunun özüne vakıf olmaması üzerine gerekli açıklamaları yaparak, İstiklal Mahkemesi üyelerine verilmesi gereken yolluk ücretlerinin

⁸⁶ TBMMZC, 7 Temmuz 1921, c.XI, s.159-160.

⁸⁷ TBMMZC, 9 Temmuz 1921, c.XI, s.189-205,206.

gerektiği miktarda kararlaştırılmasına yardımcı olduğu bir konuşma gerçekleştirmiştir.⁸⁸

27 Ekim 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Eskişehir mebusu Abdullah Azmi Efendi ve arkadaşları, genel masrafların kontrolü için bir encümen kurulmasına dair tavrı vermişlerdir. Bunun üzerine söz alan Mehmet Şeref, kendisinin daha önce Meclis'e sunduğu ve Layiha Encümeni'ne gönderilen bir teklifinin olduğunu hatırlatarak, kendisinin Meclis'e sunduğu kanun teklifinin de bu tavrıde istenilenleri kapsadığını ve o kanun çıktığı vakit bu tavrıde gerek kalmayacağını ifade etmiştir.⁸⁹

14 Kasım 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Mehmet Şeref, *“Dahiliye memurinine dair kanun teklifi, Belediye vergilerinin çoğaltılmasına dair kanun teklifi ve İdare-i Örfiye'ye dair kanun teklifi”*⁹⁰ olmak üzere üç kanun teklifinde bulunmuştur ve Meclis Reisi bu tekliflerin Layiha Encümeni'ne gönderilmesine karar vermiştir.

29 Kasım 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Mehmet Şeref, Belediye vergilerinin arttırılmasına dair bir teklif vermiştir ve teklifin okunmasından sonra söz alarak neden bu teklifte bulunduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur. Her şehre ticaret yapmak için birçok kişinin geldiğini, o şehirde oturduğunu, para kazandığını ve sonra gittiğini, o şehrin gelişimine katkılarının olmadığını söylemiştir. Bu teklifi o şehre gelerek ticaret yapanlarında o şehre katkılarının olmasını sağlamak amacıyla verdiğini söylemiştir. Belediye vergilerinin çoğaltılmasına dair kanun teklifi Layiha Encümenin tarafından reddedilmiştir.⁹¹

5 Aralık 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Fransızların boşalttıkları yerlerde genel af ilan edilmesine dair kanun sebebiyle yapılan görüşmelerde Yusuf Ziya Bey, Fransızlarla imzalanan anlaşmanın henüz Meclis tarafından incelenip, doğrulanmadığını bu yüzden af kanunu yapmanın doğru olup olmadığını sorması üzerine Mehmet Şeref söz alarak, görüşmeler yapıldıktan sonra Meclis'ten geçmediği zaman uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca imzalanan

⁸⁸ TBMMGZC, 4 Ağustos 1921, c.XII, s.156.

⁸⁹ TBMMZC, 27 Ekim 1921, c.XIII, s.280.

⁹⁰ TBMMZC, 14 Kasım 1921, c.XIV, s.205.

⁹¹ TBMMZC, 29 Kasım 1921, c. XIV, s.391.

antlaşmanın maddelerinden Meclis’in haberinin olduğunu ve bu yüzden antlaşma imza edildikten sonra beklemeksizin bir kanun yapılabileceğini vurgulayarak, kanun teklifinin kabulü yönünde fikir beyan etmiştir.⁹²

6 Aralık 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda “*Koçarlı nahiyesinin Geduşlu karyesinden Deştiban Halil hakkında*” TBMM’nin meşruluğuna karşı yaptığı isyan dolayısıyla üç sene kürek cezasına çarptırılmasına dair verilen karar gereğince yapılan görüşmelerde söz alan Aydın Mebusu Esad Efendi, “*Malûmuâlinizdir ki, kusursuz insan arayanlar insansız kalır*” demiş ve yaklaşık altmış yaşlarındaki bu zatın Ramazan ayının da vermiş olduğu açlık üzerine kötü şeyler söylediğini TBMM’nin büyüklük göstererek affetmesi gerektiğini, insanları çürütmekten vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan Mehmet Şeref, Esad Efendiyle aynı fikirde olduğunu, insanların ani ruh değişiklikleri olabileceğini, bu yüzden söylenen şeyleri suç sayarak insanları hapse atmanın doğru olmadığını, affedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹³

6 Aralık 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda vatana ihanet suçundan dolayı mahkûm edilen “*Konya’nın Sungurlu mahallesinden Hacı Mustafaoğlu Ragıp*” hakkındaki idam kararı üzerine gerçekleştirilen görüşmelerde söz alan Mehmet Şeref, Kütahya Mebusu Ragıp Bey’in yeterli delillerin olmamasına istinaden idam kararının 15 yıl kürek cezasına çevrilmesine dair tavrı üzerine bu konu hakkında görüşlerinin olduğunu söyleyerek karar yetkisinin Meclis’e ait olduğunu, Ragıp Bey’in hakkındaki tavrı uygun bulduğunu ve bu tavrın kabul edilerek verilen cezanın hafifletilmesini istemiştir.⁹⁴

8 Aralık 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda vatana ihanet suçundan suçlu bulunan bir kısım suçluların affı hakkındaki kanun sebebiyle yapılan görüşmede Mehmet Şeref af yanlısı bir görüşe sahip olmuştur. Eğer bir ceza söz konusu ise affın da söz konusu olabileceğini ifade etmiştir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun vatana ihanet edenleri cezalandırmak üzere çıkarıldığını belirterek artık afların gerçekleşmesi, insanların kaybedilmemesi gerektiğini söylemiştir. Bu af kanununun kabul

⁹² TBMMZC, 5 Aralık 1921, c.XV, s.17.

⁹³ TBMMZC, 6 Aralık 1921, c.XV, s.45.

⁹⁴ TBMMZC, 6 Aralık 1921, c.XV, s.53.

edilmesi gerektiğini, kanun kabul edildiği vakit Milli davanın daha iyi yapılabileceğini ve bu tip isyanların artık olmayacağına dair inancı olduğunu söylemiştir.⁹⁵

Mehmet Şeref 10 Aralık 1921 tarihli toplantıda Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından rütbeleri alınan, askerlikten uzaklaştırılan ve altı ay hapse mahkûm edilen Tabip Kaymakamı Ziaeddin Bey ile Hesap Memuru Bitlisli Cemal Efendi'nin affedilmesine ve rütbelerinin iade edilmesine dair kanun teklifinde bulunmuştur. Bu teklif Meclis Reisi tarafından Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.⁹⁶

9 Şubat 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda “1337 *Muavezene-i Umumiye Kanun Layihası*” üzerine görüşmeler gerçekleşirken söz alan Mehmet Şeref, bütçe meselesinin oldukça hassas bir konu olduğunu ifade ederek, bütçe meselesi görüşülürken iç ve dış siyasetin birlikte ele alınması gerektiğini belirterek bütçe görüşmelerinin gizli bir celse ile yapılamayacağına dair eleştirilerini dile getirmiştir.⁹⁷

18 Şubat 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda “*himaye-i etfal*” yararına mektup zarfları ve kartpostallara birer kuruşluk zam yapılması sebebiyle verilen kanun teklifi için yapılan görüşmelerde söz alan Mehmet Şeref, yapılacak zammın gelirlerinin şehit ailelerine destek amacı taşımasından dolayı bu kanun teklifinin kabul edilmesini istemiştir. Bu teklif kabul edilerek “*Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiye'ye*” gönderilmiştir.⁹⁸

Mehmet Şeref 6 Mart 1922 tarihinde gizli olarak gerçekleştirilen toplantının üçüncü celsesinde terfi kanunu ve dışarıdan gelecek subaylar hakkındaki kanun tasarısı üzerine Başkumandan Paşa'nın Meclis'e geri gelinceye dek ertelenmesini teklif eden taktir vermiştir. Meclis Reisi bu taktirin son kısmını oya sunmuştur ve taktir oybirliği ile kabul görmüştür. Mehmet Şeref Terfi Kanunu hakkında en doğru karar verecek olan kişinin Mustafa Kemal olduğunu düşünmesinden dolayı bu taktiri vermeyi uygun görmüştür.⁹⁹

⁹⁵ TBMMZC, 8 Aralık 1921, c.XV, s.70-71.

⁹⁶ TBMMZC, 10 Aralık 1921, c.XV, s.82.

⁹⁷ TBMMGZC, 9 Şubat 1922, c.XVI, s.715-716.

⁹⁸ TBMMZC, 18 Şubat 1922, c.XVII, s.31-34.

⁹⁹ TBMMGZC, 6 Mart 1922, c.XVIII, s.27.

4 Mayıs 1922 tarihinde gerçekleştirilen gizli toplantıda Başkumandanlık görev süresinin üç ay daha uzatılması görüşülmüştür. Gizli olarak gerçekleştirilen toplantıda Mehmet Şeref kendisine söz hakkı verilmemesi üzerine serzenişte bulunarak gizli olarak gerçekleştirilen toplantıda yapılan görüşmeleri açık celsede bütün yönleriyle açıklayacağını ifade etmiştir.¹⁰⁰

Mehmet Şeref 6 Mayıs 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Bursa mebusu Necati Bey ile birlikte, Mülkiye Müfettişliğine tayin edilen Sabri Bey hakkında Dahiliye Vekaleti’ne sual takirinde bulunmuşlar ve bu sualin Dahiliye Vekaletine iletilmesi kararı alınmıştır.¹⁰¹

Mehmet Şeref 4 Haziran 1922 tarihinde Kars Mebusu Cavid Bey ile birlikte, Nihad Reşat Bey’in İngiltere Parlamento’sunda, komisyonlardan birisindeki açıklamalarına dair Hariciye Vekaletinden soru önergesinde bulunmuşlar ve soru önergesi Meclis Reisince Hariciye Vekaleti’ne yönlendirilmiştir.¹⁰²

24 Temmuz 1922 tarihinde Edirne’nin işgalinin yıl dönümü münasebetiyle Meclis’e Trakya Paşaeli Cemiyeti’nden gönderilen ve Edirne’nin işgalini TBMM’nin de protesto etmesini isteyen telgrafta¹⁰³ Edirne Mebusu olarak Mehmet Şeref’in de ismi bulunmaktadır.

23 Ağustos 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Gazilerin rahat bir hayat yaşamaları için gerçekleştirilen kanun görüşmelerinde söz alan Mehmet Şeref, bu memleket için mücadele etmiş ve yaralanmış Gazilerin cepheden döndükten sonra çalışmalarının mümkün olmadığını ve bu yüzden geçim sıkıntısı çektiklerini söyleyerek Gazilerin mağduriyetinin giderilmesi ve cephedeki askerlere verilen maaşın aynısının Gazilere de verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴

13 Eylül 1922 tarihli toplantıda Mehmet Şeref İzmir’in “Güzel İzmir” olarak adlandırılmasına dair bir kanun teklifinde bulunmuştur. Bu kanun

¹⁰⁰ TBMMZC, 4 Mayıs 1922, c.XIX, s. 324-325.

¹⁰¹ TBMMZC, 6 Mayıs 1922, c.XIX, s.527.

¹⁰² TBMMZC, 4 Haziran 1922, c.XX, s.145-146.

¹⁰³ TBMMZC, 24 Temmuz 1922, c.XXI, s.481.

¹⁰⁴ TBMMZC, 23 Ağustos 1922, c. XXII. s, 302.

teklifi Layiha Encümenine gönderilmiştir.¹⁰⁵ 21 Eylül tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Dahiliye Encümeninin mazbatası dahilinde bu kanun teklifinin gündeme alınması kabul edilmiştir.¹⁰⁶ Yazın hayatına ilk olarak İzmir’de başlayan Mehmet Şeref Bey için İzmir ayrı bir öneme sahip olmuştur.

İsmet (İnönü) Paşa

Reşit Bey ve Cevriye Hanım’ın oğlu olarak 1884 yılında İzmir’de doğmuştur.¹⁰⁷ İlkokula Sivas şehrinde başlayan İsmet İnönü 1892 yılında Askeri Rüştüye’ye kaydolmuştur. 1895 yılında Askeri Rüştüye’den mezun olduktan sonra bulunduğu şehirde Askeri İdadi olmadığından sivil idadiye kaydolan İsmet İnönü burada iki yıl eğitim aldıktan sonra İstanbul’a gelerek eğitimine Kara Harp Okulu Topçu bölümünde devam etmiştir. 1903 yılında teğmen olarak mezun olan İsmet İnönü Harp Akademisinde eğitimini devam ettirmiş ve Kurmay Yüzbaşı olarak birincilik derecesi ile buradaki eğitimini tamamlamıştır.¹⁰⁸

İlk görev yeri “*Edirne II. Ordu Sahra Topçu 8. Alay 3. Bölüğü*”dür. 31 Mart ayaklanmasını bastırmak için kurulan Harekât Ordusunda Yüzbaşı olarak görev almıştır. 31 Mart İsyanının bastırılmasından sonra Yemen’deki isyanı bastırmak üzere 7.Ordu’da Kurmay Yüzbaşı olarak görevlendirilmiş ve isyanının bastırılmasında başarılı olmuştur. Bu başarısından sonra rütbesi Binbaşılığa terfi ettirilen İsmet İnönü “*Yemen Ordusu Kurmay Başkanlığı*” görevine getirilmiştir. Nisan 1913 tarihinde İstanbul’a geri dönen İsmet İnönü Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik ve Harekât 3. Şube’sinde¹⁰⁹ görev almıştır.

I. Dünya Harbi’nin başladığı sırada rütbesi yarbaylığa terfi ettirilen İsmet İnönü, 1915 yılında II. Ordu Kurmay Başkanlığı görevine getirilerek rütbesi Albaylığa terfi ettirilmiştir. 1917 yılında Kafkas Cephesi’nde Kolordu Komutanlığı görevine getirilen İnönü, İngilizlerin baskılarının

¹⁰⁵ TBMMZC, 13 Eylül 1922, c.XXIII, s.9.

¹⁰⁶ TBMMZC, 21 Eylül 1922, c.XXIII, s.137.

¹⁰⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1884-1938 c. I*, İstanbul, 2009, s.17-23; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara, 2003, s.13.

¹⁰⁸ Turan, *a.g.e.*, s.14-16.

¹⁰⁹ Kıyıcı, *a.g.t.*, s.170-171; Turan, *a.g.e.*, s.17-21; İsmet İnönü, *Hatıralar*, Ankara,2004, s.88.

artmasından dolayı XX. Kolordu Komutanlığına tayin ettirilmiştir. Daha sonra XX. Kolordu’ya Mustafa Kemal tayin edilince İsmet İnönü, Sina Cephesi III. Kolordu Komutanlığına tayin olmuştur.¹¹⁰ Mondros Mütarekesinin imza edilmesinden sonra buradaki vazifesi son bulan İsmet İnönü geri dönmüştür.

Mustafa Kemal İzmir’in işgal edildiği gün İsmet İnönü’ye “*Anadolu’ya hareket edeceğini ve vakti geldiğinde kendisini de Anadolu’daki mücadelede yanına çağıracağını*” söylemiştir. İsmet İnönü’nün Anadolu’ya geçmesine Yüzbaşı İhsan ve Asteğmen İzzettin yardımcı olmuştur.¹¹¹ Ocak ayında İsmet İnönü Ankara’ya yola çıkmıştır. İsmet İnönü Ankara’da Mustafa Kemal tarafından Erkânı Harbiye’de görevlendirilmiştir. Erkânı Harbiye’de kısa bir süre görev aldıktan sonra Fevzi (Çakmak) Paşa’nın çağırmasıyla İstanbul’a dönmek zorunda kalmıştır. 9 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın davetiyle ikinci kez Ankara’ya gelmiştir. Birinci Meclis’in açılış çalışmalarında görev almıştır. İsmet İnönü Edirne, Malatya ve Bilecik’ten mebus seçilmiş ancak Edirne’yi tercih etmiştir. Birinci Mecliste İcra vekilleri heyetinin oluşturduğu kabinede Genel Kurmay Başkanlığı görevine getirilmiştir. Ankara’daki bu oluşumu desteklemeyen İstanbul Hükümeti ve Padişah tarafından 6 Haziran tarihinde İsmet Paşa’nın giyabında idam hükmü verilmiştir.¹¹²

Millî Mücadele’de Batı Cephesi’nde görev alan İsmet İnönü 1921 yılında cephedeki başarılarından dolayı terfi alarak Mirliva olmuştur.¹¹³ 1922 tarihinde Başkomutanlık Meydan Muharebesi’ndeki başarılarından dolayı Korgenerallik rütbesine tayin ettirilmiştir.¹¹⁴ Millî Mücadele’nin başarı ile son bulan askeri safhasından sonra İsmet İnönü, siyasi safhada da Mudanya ve Lozan Konferanslarında görev almış ve bu konferansların başarıyla neticelenmesini sağlamıştır.

¹¹⁰ Kıyıcı, a.g.t., s.171-172.; Aydemir, a.g.e., s.84-85.,

¹¹¹ Kıyıcı, a.g.t., s.174.

¹¹² Aydemir, a.g.e. s.145-147; Kıyıcı, a.g.t., s.174; Taner Bilgin, *Millî Mücadele Dönemi Bilecik*, Bilecik Üniversitesi Yay., Bilecik 2015. s.134.

¹¹³ Turan, a.g.e., s.43.

¹¹⁴ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s. 216.

7 Kasım 1922 tarihinde İsmet İnönü'ye başarılarından dolayı İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi tarafından "Onursal Profesörlük" unvanı verilmiştir.¹¹⁵ 1927 yılında askerlikten istifa etmiş ve emekli korgeneral olarak askerlik hayatı son bulmuştur.¹¹⁶ 1923- 1937 yılları arasında Başbakan olarak görev alan İsmet İnönü 1937 yılında Mustafa Kemal Paşa ile yaşadığı görüş ayrılıkları sonrasında Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. CHP tarafında gerçekleştirilen 5.Kurultay tarafından kendisine "*Milli Şef, Değişmez Genel Başkan*" unvanları verilmiştir.¹¹⁷ 5 Kasım 1972 tarihinde CHP Genel Başkanlığı ve milletvekilliği görevlerinden istifa etmiştir. 16 Kasım 1972 tarihinde tabii senatör seçilmiştir. 25 Aralık 1973 tarihinde vefat eden İnönü'nün naaşı Anıtkabir'e Mustafa Kemal Paşa'nın tam karşısına defnedilmiştir.¹¹⁸

İlk TBMM'deki Faaliyetleri

Birinci Meclis'e Edirne'den milletvekili olarak katılan İsmet İnönü, askeri cephelerdeki vazifelerinden dolayı Meclis içerisinde fazla yer alamamıştır. Diğer Edirne vekillerinde olduğu gibi İsmet İnönü'nün de Meclisteki faaliyetlerinden yoğunluktan dolayı sadece birkaç örnek verilecektir.

29 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda askeri, siyasi ve hariciyenin vaziyeti hakkında bilgilendirme istenmesi üzerine İsmet İnönü söz alarak özetle¹¹⁹; İtilaf Devletleri'nin desteğiyle Yunanlıların ve Ermenilerin ülkedeki işgallerine karşın gerekli tedbirlerin alındığını, bu haksız işgallere karşılık halkın bilgilendirilmesi ve Mili Mücadele'nin yanında yer almasının sağlanması sayesinde işgallerin geri püskürtüldüğünü ifade etmiştir.

3 Temmuz 1920 tarihinde gizli celse olarak gerçekleştirilen toplantıda askeri, siyasi ve hariciye hakkında bilgilendirmelerde bulunmak üzere söz alan İsmet İnönü, Yunanlıların 22 Haziran tarihinden itibaren İzmir'e taarruz etmeye başladıklarını, bunun yanı

¹¹⁵ Turan, *a.g.e.*, s.52.

¹¹⁶ Aydemir, *a.g.e.*, s.374.

¹¹⁷ Turan, *a.g.e.*, s.44-77-91-126-131-146; Aydemir, *a.g.e.*, s.275-300, Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1938-1950 c. II.* İstanbul, 1993, s. 20-24.

¹¹⁸ Turan, *a.g.e.*, s.492-496-509.

¹¹⁹ TBMMGZC, 29 Mayıs 1920. c.I. s.38-44.

sıra başka yerleri de işgal etmeye başladığını ve işgal ettikleri bölgelerdeki insanlara zulüm ve işkence ettiklerini ifade etmiştir. İngiliz kuvvetlerinin de Bandırma ve Erdek’i işgal ettiklerini, düşman birliklerinin üç misli fazla olduklarını ve en büyük silahlarının da nifak oluşturmak olduğunu ve bu şekilde iç isyanların çıkmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. Yunan kuvvetlerinin takviye edilmesi halinde bütün memleketin ayrı ayrı işgallere maruz kalacağını ifade etmiştir. İşgaller karşısında halkı da kandırdıklarını ve Meclis’in de Yunanlıların taarruza geçtiklerini, İzmir’e çıkarma yaptıklarını aynı zamanda İtilaf Devletlerinin birliklerinin Antep ve Maraş’ı işgal ettiklerini halka açıklaması gerektiğini söylemiştir. Fransızlarla mütareke yapılmasına rağmen Fransızların ellerinde bulunan bölgeleri teslim etmediklerini, Ermenilerin Sis ve Adana bölgelerinde gasp ve yağma hareketlerinde bulduklarını ifade etmiştir. Bu menfi saldırılar karşısında tek meşru yönetimin Meclis olduğunu açıklamıştır. Şark bölgesinde Ermenilerin faaliyetleri karşısında “*Milli Şûra Hükümeti*” kurularak Ermenilerin işgallerine karşı geldiğini açıklamıştır.¹²⁰

8 Temmuz 1920 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda beyanat veren İsmet Paşa; Batı Cephesi’nde İngiliz kuvvetlerinin 6 Temmuz’da Gemlik’e çıkarma yaptıklarını ve donanma ateşinin yarattığı tahribat sonrasında şehri işgal ettiklerini, aynı gün Mudanya’ya da İngiliz kuvvetlerinin çıkartma yaptıklarını ve işgal ettiklerini, 7 Temmuz’da Kocaeli yarımadasından ilerleyen birliklerin İstanbul yakınlarına kadar faaliyetlerini sürdürdüklerini açıklamıştır. 8 Temmuz’da Yunan birliklerinin Batı Cephesi’nde ilerlediklerine dair haberler aldığını belirtmiştir. Marmara bölgesinde Yunanlılarla yaşanacak çarpışma için gerekli tedbirleri aldıklarını, Uşak bölgesinde keşif hareketlerine devam ettiklerini düşmanın bu cephelerde başarılı olduklarını, Güney Cephesi’nde Fransızların çekilmeye başladıklarını, Şark Cephesi’nde Ermenilerin Elviye-i Selase’de yeni bir faaliyet içerisinde olmadıklarını, İç bölgelerde de Yunanlıların faaliyetlerinin olduğunu, bunların takip edildiğini ve bastırıldığını açıklamıştır.¹²¹

¹²⁰ TBMMGZC, 3 Temmuz 1920, c.I, s.52-58.

¹²¹ TBMMZC, 8 Temmuz 1920, c.II, s.221-222.

14 Ağustos 1920 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey İstanbul ve çevresinde hareket eden küçük birlikler hakkında soru sorması üzerine söz alan İsmet İnönü, İstanbul ve çevresinde halkın düşman tarafından baskı, zorlama ve takibe uğradığını, bunları yapanlarında İngiliz, Yunan vs. düşman askerlerinin olduklarını, bu düşman karşısında Kocaeli yarımadasında askerî harekât yapılmasında bir zorunluluk olduğunu, bu alanda cereyan eden harekâta asker çıkarmanın yararlı olduğunu açıklamıştır. İsmet Paşa yapılan zulüm ve baskılara karşı sessiz kalınmayacağını askeri birlikler oluşturularak bu baskı ve zulümleri bertaraf edeceklerini açıklamıştır.¹²²

19 Eylül 1921 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda İsmet İnönü ve Kozan Mebusu Fevzi Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya "müşirlik ve gazilik" unvanı verilmesi için Meclis'e taktir vermiştir. Bu taktir İsmet İnönü'nün Meclis'te verdiği ilk ve tek taktirdir ve Meclis tarafından bu taktir kabul edilmiştir.¹²³

30 Ekim 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantı da İsmet İnönü cephelelerdeki vazifesinin son bulduğunu ve Meclis'e dahil olduğuna dair beyanatta bulunmuştur.¹²⁴ Edirne'den milletvekili seçilen İnönü bu tarihten sonra Mecliste Edirne mebusu olarak vazifesine devam etmiştir.

3 Kasım 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Lozan'a gidecek heyetin izleyeceği yol hakkında beyanatta bulunmuştur. Beyanatında özetle; Lozan'da gerçekleştirilecek olan konferansta Misak-ı Milli kararları çerçevesinde bir barış tesis etmek üzere yol izleyeceklerini ifade etmiştir.¹²⁵

15 Kasım 1922 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Lozan Konferansı hakkında Meclisi bilgilendirmek üzere şu telgrafı göndermiştir:

"Ankara'da İcra Vekilleri Riyasetine

"Lozan'a muvasalatını âtideki telgrafla, Fransa, İngiltere, İtalya Hariciye Nazırlarına bildirdim.

¹²² TBMMZC, 14 Ağustos 1920, c.III, s.204.

¹²³ TBMMZC, 19 Eylül 1921, c.XII, s.263-264.

¹²⁴ TBMMZC, 30 Ekim 1922, c.XXIV, s.251-254.

¹²⁵ TBMMZC, 3 Kasım 1922, c.XXIV, s.340.

“Sulh Konferansının ictimai hakkında Fransa, İngiltere, İtalya hükümetleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ne resmen vuku bulan davet ve bu bapta teati notalar üzerine bu konferansın küşadı için 13 Teşrinisani tarihi sureti katiyede takarrür ettiği cihetle Lozan’a muvasalat eden Türk Heyeti Murahhasa’sının sureti müşterekede takarrür eden bâlâda mezkûr tarihte müzakerata girişilmeye âmede bulunduğunu zat-ı asilânelerine tebliğ ile kesbi şeref eylerim.

“Akdi sulhun taliki Türk milleti için vüsati takdir edilecek fedakârlıklar ve mezahimi temadi ettirecek ve bertaraf edilmesi münhasıran bizim hüsnüniyetimize taallûk etmeyen gayri muntazar netayıç tevlit edebilecek bir maiyette olduğunu benimle birlikte zatı asilâneleri de takdir edecektir. Bu cihetle cihan sulhunun menfaati namına konferansın muvaffakiyeti seirası için perverde ettiğim hararetili temennileri zat-ı asilânelerine tebliğ ve ihtiramatı fakamın teminine müsaraat eylerim.

14 Teşrinisani 1338

İsmet”¹²⁶.

21 Şubat 1923 tarihinde gizli celse olarak gerçekleştirilen toplantıda Lozan Konferansı’nın safhaları ve görüşmelerin kesilmesi konusunda söz alan İsmet İnönü; mevzubahis konferansın üç bölüme ayrıldığını, birinci bölümün siyasi ve arazi meseleleri olduğunu ve bu bölümde hudutlar, Boğazlar, Musul meselesinin görüşüldüğünü, ikinci bölümün mali ve iktisadi meseleler olduğunu, üçüncü bölümünde kapitülasyonların, idari ve dini meselelerin konuşulduğu bölüm olduğunu söylemiştir. Siyasi ve arazi meseleleri İngilizler, mali ve iktisadi meseleleri Fransızlar, kapitülasyon meselesinin de İtalyanlar tarafından takip edildiğini, Musul meselesinin daha sonra halledilmek üzere ertelendiğini, İtalyanlar ile olan On iki ada meselesinin konferansta konuşulmadığını, Boğazlar meselesinin çözüme kavuşmadığını, ekalliyetler meselesinin çözüldüğünü, iktisadi meselelerde tamirat meselesinin mevzubahis olduğunu, yabancı şirketlerin zararlarının tarafımızca karşılanmasının istendiğini, kapitülasyonlar meselesinde direnseler de sonunda vazgeçtiklerini anlatan genel bir açıklama yapmıştır.¹²⁷

¹²⁶ TBMMZC, 15 Kasım 1922, c.XXIV, s.523.

¹²⁷ TBMMGZC, 21 Şubat 1923, c.III, s.1291-1301.

27 Şubat 1923 tarihinde gizli celse olarak gerçekleştirilen toplantıda, Lozan Konferans'ında sınırların belirlenmesi ile ilgili açıklama ve ara verilen konferansın tekrar açılması halinde nasıl bir yol izleneceği ile ilgili tespitlerin belirlendiği toplantıda söz alan İsmet İnönü; Şark'ta Musul Vilayeti ile ilgili sınır, Güney'de Fransızlar ile Suriye ile belirlenecek sınır, Batı'da da sınırın Meriç olması meselesinin konuşulduğunu açıklamıştır. Bunlardan başka Boğazlar sözleşmesi, gümrük ve ticaret sözleşmesi olmak üzere iktisadi meselelerinde zikredildiği İtilaf Devletleri'nin projesinin bunlar olduğunu ve bu projenin kabul görmediğini açıklamıştır. Sınırlarımızın Misak-ı Milli ile çizilen sınırlar dahilinde kabul görmesi gerektiğini savunduklarını ifade etmiştir. Meriç'in Batı tarafının çizilen Misak-ı Milli sınırları dahilinde olmadığını bu yüzden bundan vazgeçmeleri gerektiğini, sadece Karaağaç bölgesi için ısrar ettiklerini ifade etmiştir. Musul meselesinin İngilizlerle bir sene süre içerisinde ayrıca çözümlenmesi konusunda anlaştıklarını, şayet mesele çözüme kavuşmaz ise konunun Milletler Cemiyeti'ne taşınacağı konusunda anlaştıklarını açıklamıştır. Güney'deki Suriye sınırı için Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'nda İskenderun için ve Türk ekseriyetler için belirlenen maddeler olduğunu ve bunların savunulduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

Sonuç

İtilaf Devletlerinin işgalleri karşısında Anadolu'da olağanüstü koşullar altında kurulan İlk TBMM'ye Edirne'den askeri ve siyasi alanda başarılı olan Mehmet Faik, Mehmet Şeref, İsmet İnönü, Cafer Tayyar, Kâzım Karabekir olmak üzere beş milletvekili katılmıştır.

Mehmet Faik İlk TBMM'de on üç defa kürsüye çıkarak konuşma yapmış, iki defa soru sormuş, dört tane takrir vermiş ve bu takrirlerin üçü kabul edilmiş, bir tane telgraf göndermiştir. Ayrıca II. Dönem, III. Dönem, IV. dönem, V. Dönem, VI. Dönemlerde Edirne'den milletvekili seçilmiştir.

Mehmet Şeref İlk TBMM'de altmış kez konuşma yapmış, dört kez teklif vermiş üçü kabul edilmiş, altı kez takrir vermiş ve bu takrirlerin

¹²⁸ TBMMGZC, 27 Şubat 1923, c.III, s.1304-1307.

dördü kabul edilmiş, bir kez beyanatta bulunmuş, yedi kez sorulan sorulara cevap vermiş ve bir kez de Meclis’e telgraf göndermiştir. Mehmet Şeref Meclis’teki konuşmalarında Millî Mücadele’nin başında bulunan Mustafa Kemal Paşa’ya ve Millî Mücadele’ye olan inancını vurgulamıştır, aynı zamanda hukuk fakültesinden mezun olduğundan dolayı hukuki konularda da gerekli düzeltmelerin yapılması için Meclis’te elinden gelen gayreti göstermiş birisidir.

Cafer Tayyar cephede görev aldığı esnada Yunanlılar tarafından esir alınmasından dolayı Edirne milletvekilleri arasında Meclis’te en az faal olan kişidir. Yaklaşık olarak üç yıl esaret altında kalan Cafer Tayyar Lozan Konferansı’nda alınan *“Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması”* kararı sonrasında serbest bırakılarak yurda dönmüş ve 11 Nisan 1923 Çarşamba günü Meclis’e takdim edilmiştir.

Cephedeki görevini bitirdikten sonra Meclis’e dâhil olan Kazım Karabekir Meclis’te beş kez söz almış, bir kez beyanatta bulunmuş, bir kez takrir vermiş ve Doğu’da görev aldığı zaman zarfında da askeri gelişmeler ve bayram ve kandil tebrikleri olmak üzere otuz beş kez telgraf göndermiştir.

İlk TBMM’de Edirne’den milletvekili olan son kişi de İsmet İnönü’dür. Başarılı bir asker olmasının yanı sıra başarılı bir siyasetçi olan İsmet İnönü Birinci Meclis’te on dört kez kürsüye gelerek söz almış ve cephedeki gelişmeler ve görev aldığı Konferanslardaki gelişmeler hakkında Meclis’i bilgilendirmiş, sekiz kez beyanatta bulunmuş, iki kez sorulan sorulara cevap vermiş, bir kez takrir vermiş ve bu takriri kabul edilmiş, son olarak da üç kez de Meclis’e telgraf göndermiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BCA, Fon No:30-18-1-1, Kutu:5, Gömlek:30, Sıra:15, 09.10.1922.

BOA, DH. MUİ., Kutu:2 Gömlek:42, Hicri 29-09-1327.

BOA, DH.MTV., Kutu:1, Gömlek:1, Hicri 22-07-1328.

BOA, İ. AS., Kutu:70, Gömlek:24, Hicri 23-01-1326.

Resmi Yayınlar

- I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, (TBMMZC).
 I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, (TBMMGZC).
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:125.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:2, Sicil No:124.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:4, Sicil No:125.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakası, Devre:4, Sicil No:128.

Kitap ve Makaleler

- Akın, Veysi, “Cafer Tayyar Paşa’nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı”, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 1 (1995), s. 31-38.
- Akın, Veysi, *Trakya’nın Türklere Devir Teslimi*, Ankara, 1996.
- Arı, Kemal, “Mudanya Bırakışmasına Uzanan Süreçte Girişimler ve Doğu Trakya Sorunu”, Osmanlıdan İşgal Yıllarına Mütareken Cumhuriyet Günlerine Mudanya, (2008), s. 98-107.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1884-1938 c. I*, İstanbul 2009.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1938-1950 c. II.*, İstanbul 1993.
- Aykut, Mehmet Şeref, *Trakya Millî Mücadele Tarihi Malta Hatıratı ve Malta’da Türkler*, İstanbul 2010.
- Başer, Edip, *Mütarekeden Sonra İstanbul Hükümetleri ve Trakya Politikaları*, İstanbul, 2009.
- Baykal, Bekir Sıtkı, “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 179-195.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya’da Millî Mücadele c.I*, Ankara, 1992.
- Bilgin, Taner, *Millî Mücadele Dönemi Bilecik*, Bilecik Üniversitesi Yay., Bilecik, 2015.
- Çağan, Nazmi, “Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 197-214.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. c.I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Ankara, 1995.
- Dilan, Hasan, *Mehmet Şeref Aykut ve İzmir’de İlk Fikir Hareketleri*, Edirne 1996.
- Erat, Muhammet, “Millî Mücadele’de Kazım Karabekir”, *Türkler*, c. XV, Ankara 2002.
- Erdeha, Kâmil, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul,1975.
- Güler, Ali, *Millî Mücadele Kahramanı Kazım Karabekir*, İstanbul 2017.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Ankara 2004.
- Karabekir, Kazım, *Hayatım*, İstanbul, 1995.
- Keleş, Zülal, “Cafer Tayyar Paşa”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 44 (1999), s. 529-545.

Kırzioğlu, Fahrettin, *Kazım Karabekir*, Ankara 1991.

Kutay, Cemal, *Üç Devirde Mehmet Şeref Aykut 1874-1939*, İstanbul 1895.

Şişman, Adnan, “Kazım Karabekir’de İnsan Sevgisi”, *Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kazım Karabekir Paneli, Ölümünün 52. Yıl Dönümü Anısına*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 11-26.

Tansel, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar c.III*, İstanbul, 1991.

TBMM Albümü 1920-2010, c.I 1920-1950, Ankara, 2010.

Turan, Şerafettin, “Edirne Antlaşması 1828-1829”, c.X, DiA, İstanbul, 1994.

Turan, Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara 2003.

Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Ankara 1989.

Usal, Ahmet, *Edirne Tarihi ve Kültürü*, Edirne, 2006.

Tezler

Çiftçi, Ali, *Kazım Karabekir’in Siyasal Hayatı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

Kıyıcı, Aşir Kayhan, *Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Millî Mücadele Kadrosu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2013.

Öngül, Bilal, *Mehmet Şeref Aykut’un Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1991.

Sevgil, Sezen, *Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Aykut ve Birinci TBMM’deki Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2016.

Taşkıran, Cemalettin, *Kazım Karabekir Paşa’nın Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992.

Gazeteler

Üner, Ragıp, “Kahraman Edirne”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1967.